

การวิเคราะห์สื่อสัญลักษณ์ในการสร้างสรรค์งานนาฏศิลป์เพื่อสะท้อน
ภาพความเชื่อเรื่องกุมารทองในสังคมไทยจากทฤษฎีสัญวิทยา
Symbolic Analysis of the Dance Creation Reflecting the
Kuman Thong belief in the Thai society from the Semiotics
Theory Perspective

สุนันทา เกตุเหล็ก¹
พัชรินทร์ สันติอัฐวรรณ²

บทคัดย่อ

บทความเรื่อง การวิเคราะห์สื่อสัญลักษณ์ในการสร้างสรรค์งานนาฏศิลป์เพื่อสะท้อนภาพความเชื่อเรื่องกุมารทองในสังคมไทยจากทฤษฎีสัญวิทยา เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “การสร้างสรรค์นาฏศิลป์เพื่อสะท้อนภาพความเชื่อเรื่องกุมารทองในสังคมไทย” มีวัตถุประสงค์เพื่อหารูปแบบการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ เพื่อสะท้อนภาพความเชื่อเรื่องกุมารทองในสังคมไทย โดยศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องกุมารทองเพื่อเป็นพื้นฐานประกอบการสร้างสรรค์งานนาฏศิลป์เพื่อสะท้อนมุมมองที่ปรากฏในสังคมไทย โดยได้นำทฤษฎีสัญวิทยามาเป็นพื้นฐานแนวคิดที่สำคัญในการออกแบบสื่อสัญลักษณ์ในการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ ซึ่งเป็นหนึ่งในองค์ประกอบด้านอุปกรณ์ประกอบการแสดงที่จะสนับสนุนให้การแสดงมีความสมบูรณ์ โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยเชิงสร้างสรรค์และวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งประกอบด้วย 1. การสำรวจข้อมูลเชิงเอกสาร 2. การสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย 3. การพิจารณาสื่อสารสนเทศ 4. การสำรวจข้อมูลภาคสนาม 5. การวิเคราะห์โดยใช้เกณฑ์มาตรฐานศิลป์ 6. การใช้ประสบการณ์ของผู้วิจัย 7. การแสวงหาสื่อสัญลักษณ์ที่สอดคล้องกับการสร้างสรรค์การแสดง

จากการศึกษา พบว่า ทฤษฎีสัญวิทยา “Semiology” ของ Roland Barthes เป็นทฤษฎีที่เหมาะสมในการนำมาเป็นพื้นฐานในการให้ความหมายของอุปกรณ์การแสดงเพื่อสนับสนุนการสร้างสรรค์งานนาฏศิลป์ให้เกิดมิติของการตีความที่น่าสนใจ โดยตระหนักถึงสื่อสัญลักษณ์ที่มีความเกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกับความเชื่อเรื่องกุมาร

¹ DFA Candidate, Faculty of Fine and Applied Arts, Chulalongkorn University
E-mail: nan_na10@hotmail.com

² Ph.D. Lecturer, Faculty of Fine and Applied Arts, Chulalongkorn University

ทอง เช่น เตียง น้ำแดง และของเล่นเด็ก โดยสื่อสารความหมายในทางการแสดงที่มีความหมายโดยอรรถ และความหมายโดยนัยอย่างเช่น เตียงที่มีความหมายโดยอรรถคือ เครื่องเรือนที่ใช้ในการรองรับร่างกายของมนุษย์ขณะนอนหลับ และความหมายโดยนัยคือ จุดเริ่มต้นของการตั้งครรภ์ และเป็นจุดจบของชีวิตที่ต้องนำมาทำเป็นกุมารทอง อันเป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดกุมารทองในวรรณกรรมเรื่อง ขุนช้างขุนแผน

คำสำคัญ: สื่อสัญลักษณ์, กุมารทอง, ทฤษฎีสัญวิทยา

Abstract

This article on the symbolic analysis of the dance creation reflecting the Kuman Thong belief in the Thai society from the semiotics theory perspective is part of a research entitled “The creation of a dance to reflect the Kuman Thong belief in the Thai society” aims to identify the dance creation style that can reflect the Kuman Thong belief in the Thai society through a study of the Thai belief in Kuman Thong. The research findings formed the basis for the creation of a dance performance that reflects the Thai perspective of Kuman Thong belief. Semiotics theory was adopted as the basic concept that was primary to the designing of symbolic representations of Kuman Thong belief in the dance creation. Such designs were considered a vital component of the theatrical props for the perfection of the dance performance. The research was based on the creative and qualitative research methods of: 1. Documentary research; 2. Interviews of informants with relevant knowledge on the research topic; 3. Examination of relevant information media; 4. Field survey; 5. The research analysis was based on the artistic standard; 6. The researcher’s experiences; and 7. A search for appropriate symbolic codes for the dance creation.

The study found Roland Barthes’ “Semiology” to be a suitable theory for the assigning of meanings to the dance’s theatrical props that allowed interesting interpretations of the dance performance. Such props

were designed with recognition to the relevancy and association of their symbolic meanings in the Thai Kuman Thong belief. Symbols such as a bed, red fluid substance and children's toys were chosen for their express as well as implied meanings. For example, the express meaning of a bed is that of a furniture used to support a sleeping person while its implied meaning is that of the onset of a pregnancy and the end of a fetus' life when it is turned into a Kuman Thong as depicted in the Thai literature of Khun Chang Khun Paen.

Keywords: Symbol; Kuman Thong; Semiotics theory

บทนำ

กุมารทอง เป็นเครื่องรางของขลังประเภทหนึ่งที่มีอิทธิคุณหลากหลายด้าน ซึ่งเกิดจากลัทธิไสยศาสตร์ แต่เดิมเชื่อว่ามาจากวิญญาณของเด็กที่ตายในท้องแม่หรือที่เรียกว่า “ตายทั้งกลม” โดยผู้มีวิชาอาคมจะไปนำพาวิญญาณเด็กนั้นมาเลี้ยงไว้เป็นลูก ด้วยการประกอบพิธีกรรม ต่อมาเมื่อสภาพสังคมและวัฒนธรรมมีการพัฒนาเจริญก้าวหน้าขึ้น ทำให้ไม่สามารถสร้างกุมารทองจากศพทารกจริงๆ ได้ ปัจจุบันจึงได้มีการดัดแปลงกรรมวิธีการสร้างกุมารทองหลายรูปแบบ

กุมารทองที่ปรากฏในงานวรรณกรรมเรื่อง ขุนช้างขุนแผน จึงเป็นสิ่งที่ช่วยให้เรามองเห็นความเชื่อในเรื่องกุมารทองที่มีปรากฏอยู่ควบคู่กับสังคมไทยมาช้านานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แม้ว่าความเชื่อในเรื่องกุมารทองบางอย่างในปัจจุบันได้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิธีการใช้งาน โดยนำแนวคิดใหม่ผสมผสานกับแนวคิดแบบเดิม จากกุมารทองที่คอยปกป้อง คุ้มครอง ไปเป็นกุมารทองที่เน้นการให้โชคลาภและความร่ำรวย อันเป็นการสร้างความหมายใหม่ให้กับกุมารทอง อย่างไรก็ตาม สิ่งที่เป็นพื้นฐานของความเชื่อเรื่องกุมารทองยังคงมีอยู่ในปัจจุบันและสะท้อนภาพความเชื่อผ่านสื่อต่างๆ ดังที่พระยาอนุมานราชธนได้กล่าวถึงเรื่องความเชื่อไว้ในหนังสือศาสนาเปรียบเทียบ ดังนี้

“เรื่องคติความเชื่อผีสงเทวดาและความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ย่อมเป็นพื้นฐานความเชื่อของมนุษย์มาแต่เดิม แม้คนที่เจริญแล้วก็ยังถืออยู่ไม่มากนักน้อย เพราะฉะนั้น

จึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นพื้นเดิมของศาสนาไม่ว่าศาสนาใด มีใครบ้าง เผาผีวันศุกร์ แต่งงานวันอุบารห์ มีใครบ้างสบายใจ ถ้าหิ้วยขึ้นเรือน หรือมีขึ้นบันไดเป็นจำนวนคู่ และอื่นๆ อีกมากมาย แม้จะไม่ถือ แต่ถ้าไม่ทำก็ไม่สบายใจ ประชาชนชาวตะวันตกก็มีเรื่องเกี่ยวกับความเชื่ออย่างนี้ไม่น้อยเหมือนกัน” (พระยาอนุนานราชธน, 2506, 43 – 44)

จากข้อมูลทีกล่าวนมาข้างต้นนั้น ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาและสร้างสรรค์ผลงานทางด้านนาฏศิลป์ เรื่อง “การสร้างสรรค์นาฏศิลป์เพื่อสะท้อนภาพความเชื่อเรื่องกุมารทองในสังคมไทย” โดยนำวรรณกรรมเรื่อง ขุนช้างขุนแผน มาเป็นภาพสะท้อนความเชื่อเรื่องกุมารทองผ่านการวิเคราะห์และการตีความบทละครตามบริบทของสังคม การสร้างสรรค์นาฏศิลป์เพื่อสะท้อนภาพความเชื่อเรื่องกุมารทองในสังคมไทย จึงเป็นการถ่ายทอดความคิดและมุมมองอีกด้านหนึ่งของบริบททางด้านวรรณกรรมที่สะท้อนสภาพสังคม โดยตีความใหม่ตามบริบทของสังคมและเหตุผลความรู้สึกของผู้สร้างสรรค์บนพื้นฐานของการตีความเรื่องกุมารทองในวรรณกรรมสู่การแสดงสร้างสรรคงานนาฏศิลป์ โดยยึดหลักในการตระหนักในคุณค่าของงานด้านวรรณกรรมและศิลปวัฒนธรรม เพื่อเป็นสื่อในการรับใช้สังคม โดยมีได้ลบหลู่ความเชื่อส่วนบุคคล อันนำมาสู่การคำนึงถึงการสร้างสื่อสัญลักษณ์ในการแสดงจากทฤษฎีสัญวิทยา เพื่อสนับสนุนงานสร้างสรรค์ทางด้านนาฏศิลป์ให้เกิดมิติทางการแสดงจากการตีความของ ความหมายอุปกรณ์ที่นำมาใช้ในการแสดง เช่น เตียง ของเล่นเด็ก

อุปกรณ์ เป็นสื่อสัญลักษณ์ประเภทหนึ่งที่มีหน้าที่สนับสนุนการแสดงให้เกิดความสมบูรณ์ในการกระตุ้นให้เกิดจินตนาการ และช่วยสร้างความเข้าใจในการสื่อสารให้เกิดความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น โดยผู้วิจัยได้นำทฤษฎีสัญวิทยามาเป็นพื้นฐานแนวคิดในการสื่อความหมายเรื่องของกุมารทองในแง่มุมต่างๆ การใช้สัญลักษณ์เพื่อสื่อความหมายในงานสร้างสรรค์ทางด้านนาฏศิลป์นี้ จึงเป็นการนำลักษณะของการใช้สัญลักษณ์เพื่อสื่อความหมายถึงกุมารทองที่มีความหมายทั้งที่เป็นความหมายเดียวกันของทุกคน และให้ความหมายที่นอกเหนือไปจากสิ่งที่กล่าวถึง หรือความหมายของคนทั่วไป อันเป็นพื้นฐานสำคัญในการออกแบบอุปกรณ์ที่จะสนับสนุนการแสดงให้มีความน่าสนใจ และเกิดมิติมุมมองทางการแสดงที่หลากหลายในการสร้างสรรคนาฏศิลป์ เพื่อสะท้อนภาพความเชื่อเรื่องกุมารทองในสังคมไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อหารูปแบบการสร้างสรรคานาฏยศิลป์เพื่อสะท้อนภาพความเชื่อเรื่องกุมารทองในสังคมไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยมีกระบวนการในการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ตำรา การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ สารสนเทศ การสำรวจข้อมูลภาคสนาม การสังเกตการณ์ การวิเคราะห์โดยใช้เกณฑ์มาตรฐานศิลปิน โดยนำข้อมูลดังกล่าวมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ แล้วนำมาทดลองสร้างสรรค์ และสรุปผล โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. การสำรวจข้อมูลเชิงเอกสาร ศึกษาข้อมูลเอกสารจากหนังสือ ตำรา และบทความทางวิชาการต่าง ๆ ในประเด็นที่เกี่ยวกับกุมารทองและการสร้างสรรค์งานนาฏยศิลป์

2. การสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย การสัมภาษณ์แบบปลายปิดและแบบปลายเปิดทั้งในเชิงลึกเป็นรายบุคคล ได้แก่ นักวิชาการ อาจารย์ ศิลปินทางด้านนาฏยศิลป์ พระสงฆ์ และการสัมภาษณ์แบบกลุ่ม ได้แก่ ผู้แสดง ผู้ชม

3. การพิจารณาสื่อสารสนเทศ สื่อสารสนเทศที่เกี่ยวข้องกับกุมารทอง

4. การสำรวจข้อมูลภาคสนาม สำรวจข้อมูลเกี่ยวกับกุมารทอง ภาพจิตรกรรม ประติมากรรม และการสังเกตผลงานสร้างสรรค์ทางด้านนาฏยศิลป์

5. การวิเคราะห์โดยใช้เกณฑ์มาตรฐานศิลปิน พิจารณาเกณฑ์มาตรฐานศิลปิน เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการดำเนินงานสร้างสรรค์

6. การใช้ประสบการณ์ของผู้วิจัย ประสบการณ์ในด้านการเป็นผู้แสดง ผู้ออกแบบ ผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้

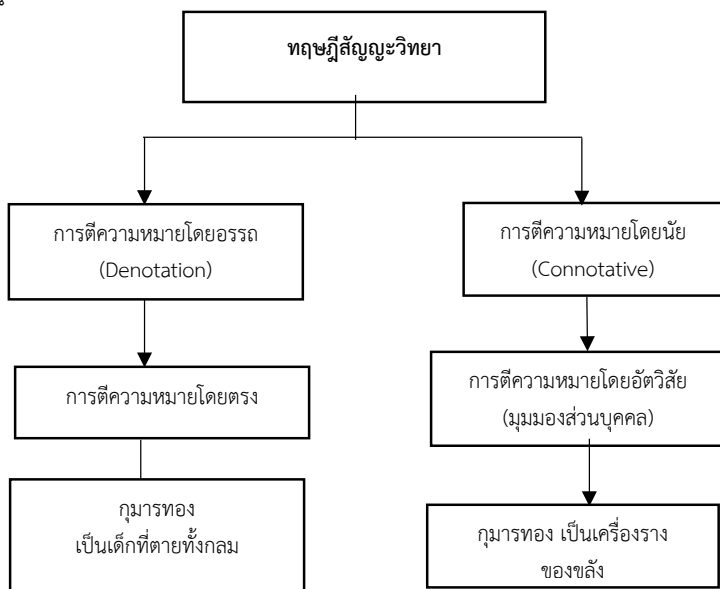
7. การแสวงหาสื่อสัญลักษณ์ที่สอดคล้องกับการสร้างสรรค์การแสดง เลือกสรรอุปกรณ์ประกอบการแสดงที่มีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องกุมารทอง และตีความความหมายของสื่อสัญลักษณ์ดังกล่าวจากพื้นฐานแนวคิดทฤษฎีสัญวิทยา “Semiology” ของ Roland Barthes

การวิเคราะห์ข้อมูล

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “การสร้างสรรคานาฏยศิลป์เพื่อสะท้อนภาพความเชื่อเรื่องกุมารทองในสังคมไทย” ซึ่งมีแนวคิดสำคัญในการสนับสนุนว่า วรรณกรรมเป็นพื้นฐานในการกระตุ้นความคิดสร้างสรรค์ในแง่มุมต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความคิดสร้างสรรค์ทางด้านนาฏยศิลป์ในการสะท้อนสภาพสังคม อีกทั้งยังเป็นการสร้างสรรค์ที่มีองค์ประกอบทางการแสดงหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการออกแบบอุปกรณ์การแสดง ซึ่งจะต้องคำนึงถึงความหมายของการสื่อสารการแสดงสู่

ผู้ชม ซึ่งจะเป็นแนวทางในการศึกษาทฤษฎีสัญวิทยาเพื่อหารูปแบบการสร้างสรรค
นาฏยศิลป์เพื่อสะท้อนสภาพสังคมจากการนำเรื่องกumarทองมานำเสนอในมุมมองของ
ความเชื่อในรูปแบบหนึ่งที่ปรากฏในสังคมไทย

กumarทอง เปรียบเสมือนสัญลักษณ์ทางความเชื่อแบบหนึ่งของคนไทยในสังคมที่
สะท้อนผ่านการนับถือ เคารพบูชา เพื่อประโยชน์ในด้านใดด้านหนึ่ง โดยนำเสนอผ่าน
การศึกษาวิเคราะห์จากวรรณกรรม แล้วนำมาตีความเพื่อถ่ายทอดเป็นผลงาน
สร้างสรรค์ทางด้านนาฏยศิลป์ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีสัญวิทยา “Semiology” ของ
Roland Barthes ที่แสดงให้เห็นถึงขั้นตอนในกระบวนการสร้างความหมาย 2 ขั้นตอน
ดังนี้

แผนภูมิที่ 1 แผนภูมิทฤษฎีสัญวิทยา

ที่มา: แผนภูมิโดยผู้วิจัย/ สุนันทา เกตุเหล็ก

ขั้นตอนที่ 1 การตีความหมายโดยอรรถ (Denotation)

การตีความหมายโดยอรรถ เป็นการตีความหมายในขั้นตอนแรกของการ
อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างตัวหมาย และตัวหมายถึง และความสัมพันธ์ระหว่าง
สัญลักษณ์และสิ่งที่กล่าวถึง ซึ่งเป็นความหมายที่ชัดเจนของสัญลักษณ์ ที่ตีความหมายโดยตรง

เช่น การตีความหมายของกุมารทองในขั้นตอนแรก จึงเป็นเด็กที่ตายทั้งกลม หรือเด็กที่ตายในท้องแม่ จากการตีความดังกล่าว จึงนำมาสู่แนวทางการสร้างสรรค์การแสดงนาฏศิลป์ในการออกแบบกระบวนท่าที่แสดงให้เห็นถึงการผ่าท้อง เพื่อนำเด็กออกมาจากท้องของผู้เป็นแม่

ขั้นตอนที่ 2 การตีความหมายโดยนัย (Connotative)

การตีความหมายโดยนัย เป็นปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นเมื่อสัญลักษณ์กระทบกับความรูสึกหรืออารมณ์ภายใต้ค่านิยมและบริบททางสังคมของผู้รับสาร การตีความหมายโดยนัยนี้เกิดขึ้นจากการตีความหมายโดยอัตวิสัย (Subjectivity) เป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับค่านิยมทางวัฒนธรรม เช่น กุมารทอง เป็นเครื่องรางของขลังชนิดหนึ่งที่เกี่ยวกับความเชื่อทางไสยศาสตร์ของไทยในด้านจิตวิญญาณในการสมมติสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ เปรียบดังบุคลากรพื้นฐานที่มีสัญลักษณ์ของความคุ้มครองช่วยเหลือป้องกันภัยให้รอดพ้นจากภัยอันตรายต่างๆ ตลอดจนการขับไล่ความลางร้าย ความร่ำรวย ทรัพย์สินเงินทองให้กับผู้ที่นับถือกุมารทอง

จากการศึกษาทฤษฎีดังกล่าว นำมาสู่การสร้างสรรค์การแสดงทางด้านนาฏศิลป์ที่มีพื้นฐานมาจากรรณกรรมเรื่อง ขุนช้างขุนแผน ที่ปรากฏเรื่องราวของไสยศาสตร์ในวรรณกรรมเป็นจำนวนมาก ซึ่งผูกพันเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของตัวละครจนเกิดเป็นเรื่องราวที่สร้างสีสันให้กับวรรณกรรม อีกทั้งยังเป็นจุดสำคัญในการดำเนินเรื่องของวรรณกรรมให้มีความเข้มข้นพิสดาร หนึ่งในตัวอย่างของไสยศาสตร์ที่สำคัญคือ กุมารทอง ผู้วิจัยจึงเลือกใช้กุมารทองเป็นหลักในการสร้างสรรค์งานนาฏศิลป์เพื่อสะท้อนภาพความเชื่อเรื่องกุมารทองในสังคมไทย รวมทั้งแสวงหาแนวคิดปรัชญาหลังการสร้างสรรค์ที่สะท้อนมุมมองด้านการเลือกที่จะเชื่อถือศรัทธาต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยมีจุดประสงค์ที่แฝงเร้นอยู่ท่ามกลางการแสดงความเชื่อถือนั้น ซึ่งเป็นวิสัยของมนุษย์ปุถุชนที่ยังคงใช้กุมารทองเพื่อตอบสนองความต้องการของตน โดยในการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์นี้ ผู้วิจัยได้คำนึงถึงอุปกรณ์ประกอบการแสดงที่จะนำมาสนับสนุนการแสดงให้เกิดความสมบูรณ์และมีความหมายที่แฝงนัยยะในการสื่อสารเรื่องราวที่สอดคล้องกับการแสดง ผู้วิจัยจึงได้เลือกใช้อุปกรณ์ประกอบการแสดง เช่น เตียง แก้ว น้ำแดง ของเล่นเด็ก สลากกินแบ่งรัฐบาล ธนบัตรปลอม และรูป มาเป็นอุปกรณ์สำคัญในการแสดง ทั้งนี้ได้ยกตัวอย่างของการอุปกรณ์สำคัญในการแสดง 3 ประเภทดังนี้

การออกแบบเตียงในการแสดง

ในการออกแบบอุปกรณ์การแสดงนี้ ผู้วิจัยคำนึงถึงอุปกรณ์การแสดงที่สื่อถึงสัญลักษณ์ที่ทำหน้าที่ของสิ่งนั่นเองและทำหน้าที่แบบเชิงนามธรรม โดยผู้วิจัยได้เลือกใช้เตียงเป็นอุปกรณ์ประกอบการแสดงที่มีโครงของการออกแบบมาจากรูปลักษณ์ของเตียงนอน มีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้าและขาเตียง 4 ขา โดยได้ต้นแบบจากภาพจิตรกรรมที่ปรากฏภาพของขุนแผนผ้าทองนางบัวคลีบนเตียงนอน ซึ่งเป็นภาพจิตรกรรมที่วัดบ้านถ้ำ จังหวัดกาญจนบุรี และภาพจิตรกรรม ณ วัดป่าเลไลยก์ จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาเพื่อใช้เป็นแนวทางของการออกแบบอุปกรณ์การแสดงในการสร้างสรรค์ผลงาน

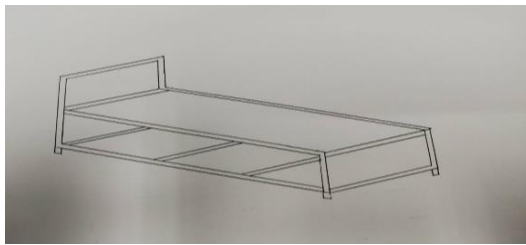

ภาพที่ 1 ภาพต้นแบบจิตรกรรมฝาผนัง ณ วัดบ้านถ้ำ จังหวัดกาญจนบุรี
ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย/ สุนันทา เกตุเหล็ก

ภาพที่ 2 ภาพต้นแบบจิตรกรรมฝาผนัง ณ วัดป่าเลไลยก์ จังหวัดสุพรรณบุรี
ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย/ สุนันทา เกตุเหล็ก

จากนั้นผู้วิจัยจึงได้ออกแบบเตียงสำหรับใช้ในการแสดง โดยร่างแบบให้มีลักษณะของเตียงยกสูง มีขาเตียง 4 ขา และมีหัวเตียงเพื่อกำหนดด้านหัวเตียงนอน พร้อมกำหนดความกว้าง ความสูงของเตียงที่สัมพันธ์กับสรีระของผู้แสดง เพื่อให้เหมาะสมกับท่าทางการเคลื่อนไหวของผู้แสดงชายในการยืนทำท่าผ้าทองผู้แสดงหญิง แล้วจึงเลือกวัสดุมาใช้ในการสร้าง ได้แก่ เหล็ก และไม้ เพื่อนำมาเชื่อมและต่อประกอบเป็นเตียง โดยเลือกใช้วัสดุที่มีความแข็งแรงเพื่อรองรับน้ำหนักของผู้แสดงเมื่อนอนบนเตียง ซึ่งเน้นความเรียบง่ายแบบมินิมอล เพื่อให้สอดคล้องกับทฤษฎีที่ผู้วิจัยได้นำมาใช้ในการถ่ายทอดผลงานนาฏยศิลป์ ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 3 การออกแบบเตียง-อุปกรณ์ประกอบการแสดง
ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย/ สุนันทา เกตุเหล็ก

ภาพที่ 4 เตียง-อุปกรณ์ประกอบการแสดง
ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย/ สุนันทา เกตุเหล็ก

ผู้วิจัยเลือกใช้เตียงเป็นอุปกรณ์ประกอบการแสดง เนื่องจากเตียงสามารถแสดงความหมายเพื่อเป็นสื่อสัญลักษณ์ทางการแสดงได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งความหมายทางตรงนั้น เตียง คือเครื่องเรือนประเภทหนึ่งที่มีประโยชน์ใช้สอยหลักในการรองรับร่างกายของมนุษย์ขณะนอนหลับ และเป็นการเพิ่มความสะดวกสบายในการพักผ่อน อีกทั้งการใช้เตียงที่ยกสูงจากพื้นเหมาะกับสรีระและโครงสร้างร่างกายของมนุษย์ในการนอนและการลุกนั่ง และความหมายทางอ้อมของเตียงที่ผู้วิจัยนำมาใช้ในการสื่อสารทางการแสดง คือ เตียงเป็นจุดเริ่มต้นของการตั้งครุฑ และเป็นจุดจบของชีวิตที่ต้องนำมาทำเป็นกุมารทอง อันเป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดกุมารทองในวรรณกรรมเรื่อง ขุนช้างขุนแผน ที่เกิดจากการที่ขุนแผนผ่าท้องนางบัวคลี่แล้วนำมาทำเป็นกุมารทอง โดยนำมาทำพิธีในวัด ซึ่งมีการทำพิธี ดังบทกลอนต่อไปนี้

“เปิดประตูออกมานอกบ้าน
ปิดประตูวิหารลั่นดาลใน
วางย่ามเปิดกลักแล้วชักชุด
เอาไม้ชัยพฤษ์พระยายา

รีบเดินผ่านป่าตัดเข้าวัดได้
ลี้มกลอนซ้อนใส่ไว้ตรึงตรา
ตีเหล็กไฟจุดเทียนขึ้นแดงรา
ปักเป็นขาพาดกันกุมารวาง

ยันต์นารายณ์แผลงฤทธิ์ปิดศีรษะ
 ยันต์นารายณ์ฉีกอกปกปิดกลาง
 เอาไม้รักปักเสาชั้นสี่ทิศ
 ลงเพดานยันต์สังวาลอัมรินทร์
 เอาไม้มะริดกันเกราะเถากันภัย
 ตั้งจิตสนิทไว้ที่ทาง

เอายันต์ราชปะพั้นล่าง
 ลงยันต์นางพระธรณีที่พื้นดิน
 ยันต์ปิดปากถวงวงสายสิญจน์
 ก็พร้อมสิ้นในตำราภูทักทาง
 ก่อชุดจุดไฟใส่พินล่าง
 ภาวนานั่งอย่างกุมารทอง”

(วชิราภรณ์ นิรันดร์เตชะภัทร, 2555: 465 – 466)

ภาพที่ 5 เติ่ง-อุปกรณ์ประกอบการแสดง
 ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย/ สุนันทา เกตุเหล็ก

จากบทกลอนดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงการทำพิธีกรรมที่มีลักษณะของการ
 จัดตั้งพิธี จึงมีการออกแบบการใช้เตียงให้เปรียบเสมือนสถานที่ในการทำพิธีกรรมอีก
 ด้วย นอกจากนี้ เติ่งยังเป็นสื่อสัญลักษณ์ในทางแสดงที่นำมาใช้เป็นที่ตั้งเครื่องบูชา
 เพื่อเน้นความศักดิ์สิทธิ์ในการเคารพบูชา และการตอบแทนกุมารทองในการบันดาล
 ความสำเร็จตามที่ผู้ขอพรได้ขอไว้ โดยในภาพการแสดงจะปรากฏการใช้อุปกรณ์ใน
 ลักษณะการใช้เพื่อนอนและการสื่อถึงความศักดิ์สิทธิ์จากการที่ผู้แสดงเอาน้ำแดงมาวาง
 รอบเตียง

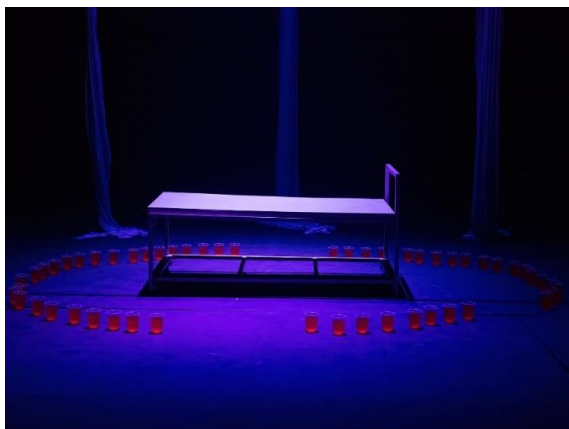
การออกแบบแก้วน้ำแดงในการแสดง

ในการออกแบบอุปกรณ์การแสดงนี้ ผู้วิจัยคำนึงคำนึงถึงอุปกรณ์การแสดงที่สื่อถึงสัญลักษณ์ที่ทำหน้าที่แบบเชิงนามธรรม โดยผู้วิจัยได้เลือกใช้แก้วน้ำแดงเป็นอุปกรณ์ประกอบการแสดงที่มีเค้าโครงของการออกแบบมาจากสิ่งที่ผู้เลี้ยงหรือผู้นับถือกุมารทองได้นำน้ำแดงมาถวาย เพื่อตอบแทนเมื่อได้โน้มน้าวสิ่งที่ตนปรารถนา โดยมีลักษณะเป็นน้ำแดงที่วางตั้งเรียงไว้ตามจำนวนที่ได้บอกกล่าวไว้ ซึ่งได้ต้นแบบมาจากการถวายน้ำแดงเพื่อบูชากุมารทองจากวัดไผ่ล้อม จังหวัดนครปฐม และจากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้เลี้ยงกุมารทองที่นิยมถวายน้ำแดงเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งสอดคล้องกับแก้วกล้า อาคม ที่ได้กล่าวว่า “การบูชากุมารทอง เมื่อทำสิ่งใดสำเร็จควรให้รางวัลด้วยการนำของเล่นเด็กต่างๆ ขึ้นหิ้งให้ และที่ขาดไม่ได้คือ น้ำหวานสีแดง” (แก้วกล้า อาคม, 2556, 56)

ภาพที่ 6 การจัดน้ำแดงถวายกุมารทอง
ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย/ สุนันทา เกตุเหล็ก

จากนั้นผู้วิจัยจึงได้ออกแบบแก้วน้ำแดงสำหรับใช้ในการแสดง โดยออกแบบแก้วที่นำมาใช้เป็นแก้วกระดาดที่มีความกว้างประมาณ 7 เซนติเมตร สูงประมาณ 5.5 เซนติเมตร เพื่อให้พอดีกับมือในการจับแก้วได้สะดวก และเมื่อวางลงที่พื้นสามารถเห็นสีแดงที่อยู่ในแก้วได้ชัดเจน แล้วจึงเลือกวัสดุที่เป็นแก้วกระดาดสีขาว เน้นที่ความเรียบง่ายของอุปกรณ์ที่นำมาใช้ แต่ยังสามารถสื่อสารการแสดงได้อย่างชัดเจนดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 7 แก้วน้ำแดง-อุปกรณ์ประกอบการแสดง
ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย/ สุนันทา เกตุเหล็ก

ผู้วิจัยเลือกใช้แก้วน้ำแดงเป็นอุปกรณ์ประกอบการแสดง เนื่องจากแก้วน้ำแดงสามารถแสดงความหมายเพื่อเป็นสื่อสัญลักษณ์ทางการแสดงได้ ซึ่งความหมายในการแสดงนั้น แก้วน้ำแดง คือ สิ่งแสดงความเคารพ ศรัทธา และการขอให้ได้ในสิ่งที่หวัง อีกทั้งยังเป็นสื่อสัญลักษณ์ในการแสดงที่นำมาใช้เป็นสิ่งของในการเคารพบูชา และการตอบแทนกุมารทองในการบันทาลความสำเร็จตามที่ผู้ขอพรได้ขอไว้ แสดงให้เห็นถึงความเชื่อที่มีต่อกุมารทองได้อย่างชัดเจน โดยในภาพการแสดงจะปรากฏการใช้อุปกรณ์ดังกล่าวในลักษณะการใช้เพื่อแสดงการขอให้กุมารทองช่วยเหลือ และนำเอาน้ำแดงมาวางรอบเตียง โดยออกแบบการจัดวางให้วางอย่างเป็นระเบียบ เนื่องจากผู้วิจัยสังเกตจากการวางน้ำแดงจากการวางน้ำแดงของผู้ที่ไปแก้บน ณ วัดไผ่ล้อม จังหวัดนครปฐม และจากภาพถ่ายของผู้เลี้ยงกุมารทองในการจัดของถวายกุมารทองนั้นมักจะจัดวางอย่างเป็นระเบียบ จากที่กล่าวไปข้างต้นว่า แก้วน้ำแดง แทนความหมายของการแสดงความเคารพและศรัทธาในการบันทาลความสำเร็จ เพื่อให้เกิดการตีความเชิงเปรียบเทียบต่อการแสดงออกถึงความเชื่อดังกล่าว ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยจึงออกแบบให้แก้วน้ำแดงทำหน้าที่ในเชิงเปรียบเทียบในการอ้อนวอน และการออกคำสั่งเพื่อขอให้ได้ในสิ่งที่ตนต้องการ

การออกแบบของเล่นเด็กในการแสดง

การออกแบบอุปกรณ์การแสดงนี้ ผู้วิจัยคำนึงคำนึงถึงอุปกรณ์การแสดงที่สื่อถึงสัญลักษณ์ที่ทำหน้าที่แบบเชิงนามธรรม ในการแสดงให้เห็นว่าตามความเชื่อเรื่องกุมารทองนั้น คนส่วนใหญ่มักมีความเชื่อว่ากุมารทองอยู่ในช่วงวัยเด็ก ซึ่งสังเกตได้จากสิ่งของที่ใช้ในการตอบแทนกุมารทอง เมื่อผู้เลี้ยงหรือผู้นับถือกุมารทองได้รับในสิ่งที่ตนปรารถนา มักเลือกสรรของที่เกี่ยวข้องกับช่วงวัยเด็กมาเป็นของรางวัล ผู้วิจัยจึงได้เลือกใช้ของเล่นเด็กเป็นอุปกรณ์ประกอบการแสดงที่มีเค้าโครงของการออกแบบมาจากสิ่งที่ผู้เลี้ยงหรือผู้นับถือกุมารทองได้นำของเล่นเด็กมาถวาย เมื่อได้รับผลสำเร็จตามที่ตนต้องการ นอกจากนี้ยังพบว่ามีการตอบแทนด้วยสิ่งของมีค่าต่างๆ เช่น สร้อย แหวน เงิน ทอง รวมไปถึงของเล่นเด็กแบบต่างๆ ตามที่ได้สัญญาไว้กับกุมารทอง ซึ่งผู้วิจัยได้ต้นแบบมาจากการถวายของเล่นเด็ก เพื่อบูชากุมารทองจากวัดไผ่ล้อม จังหวัดนครปฐม และจากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้เลี้ยงกุมารทองที่นิยมถวายของเล่นเด็กเมื่อได้รับในสิ่งที่ตนต้องการ

ภาพที่ 8 ของเล่นเด็กที่ถวายให้กับกุมารทอง

ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย/ สุนันทา เกตุเหล็ก

จากนั้นผู้วิจัยจึงได้ออกแบบของเล่นเด็กสำหรับการใช้ในการแสดง โดยออกแบบของเล่นเด็กที่นำมาใช้เป็นของเล่นชนิดต่างๆ เช่น รถถัง รถ 4 ล้อ ลูกบอล กีตาร์ตัวเล็ก เป็นต้น โดยเน้นของเล่นที่มีสีสันสดใสเหมาะกับช่วงวัยของเด็ก นอกจากนี้ยังคำนึงถึง

ของเล่นเด็กที่เป็นพลาสติก ไม่ใช่ของที่มีความแหลมคม เนื่องจากผู้เลี้ยงกุมารทองส่วนใหญ่มีความเชื่อว่ากุมารทองเปรียบเสมือนญาติ หรือคนในครอบครัวที่ต้องดูแล เพราะฉะนั้นการเลือกสิ่งของที่นำมาถวายกุมารทองนั้น จึงเลือกสิ่งที่เหมาะสมกับช่วงวัย โดยการนำอุปกรณ์ดังกล่าวมานำเสนอผ่านการแสดงนี้ สามารถทำให้ภาพของการสื่อสารการแสดงมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้นดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 9 ของเล่นเด็ก-อุปกรณ์ประกอบการแสดง
ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย/ สุนันทา เกตุเหล็ก

ผู้วิจัยเลือกใช้ของเล่นเด็กเป็นอุปกรณ์ประกอบการแสดง เนื่องจากของเล่นเด็กสามารถแสดงความหมายเพื่อเป็นสื่อสัญลักษณ์ทางการแสดงได้ ซึ่งความหมายในทางการแสดงนั้น ของเล่นเด็ก คือ สิ่งแสดงความเคารพ ศรัทธา และการขอให้ได้ในสิ่งที่หวัง อีกทั้งยังเป็นสื่อสัญลักษณ์ในการแสดงที่นำมาใช้เป็นสิ่งของในการเคารพบูชา และการตอบแทนกุมารทองในการบันดาลความสำเร็จตามที่ผู้ขอพรได้ขอไว้ แสดงให้เห็นถึงความเชื่อที่มีต่อกุมารทองได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้การนำของเล่นเด็กมาถวายต่อกุมารทองนั้น น่าจะสร้างความพึงพอใจให้กับกุมารทองด้วย เพราะมีความเชื่อว่ากุมารทอง คือ เด็ก และเด็กย่อมมีความสุข ความพึงใจ และความสนุกสนานเมื่อได้เล่นของเล่น อันเป็นการสะท้อนให้เห็นว่า แม้กุมารทองจะเป็นเครื่องรางของขลังที่ไม่มีชีวิตแล้ว แต่ยังคงความเป็นเด็กอยู่ตลอดไป โดยในภาพการแสดงจะปรากฏการใช้อุปกรณ์

ดังกล่าวในลักษณะการใช้เพื่อแสดงการตอบแทนกุมารทองที่ได้ช่วยเหลือให้ได้รับความสำเร็จตามที่ปรารถนา และนำเอาของเล่นเด็กมาวางบนเตียง โดยสังเกตจากรางของเล่นเด็กจากผู้ที่ไม่แบกบนตามสถานที่ต่างๆ และจากผู้เลี้ยงกุมารทองในการจัดของถวยกุมารทอง

สรุปผล

การวิเคราะห์สื่อสัญลักษณ์ในการสร้างสรรคงานนาฏศิลป์เพื่อสะท้อนภาพความเชื่อเรื่องกุมารทองในสังคมไทยจากทฤษฎีสัญวิทยา เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “การสร้างสรรคงานนาฏศิลป์เพื่อสะท้อนภาพความเชื่อเรื่องกุมารทองในสังคมไทย” ซึ่งผู้วิจัยได้คำนึงถึงอุปกรณ์ที่สามารถสื่อสารเชิงสัญลักษณ์ให้ผู้ชมสามารถเข้าใจได้ง่าย และตีความเพิ่มเติมจากความหมายเดิมที่เข้าใจโดยทั่วไป อันเป็นการใช้สื่อสัญลักษณ์ที่มีพื้นฐานแนวคิดมาจากทฤษฎีสัญวิทยาไปสู่การสร้างสรรคการแสดง โดยนำมาใช้สร้างความหมายให้กับอุปกรณ์การแสดงทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งสอดคล้องกับธรากร จันทะสาโร ที่ได้แสดงทรรศนะเกี่ยวกับการออกแบบอุปกรณ์ไว้ว่า

ในการแสดงนาฏศิลป์นั้น สามารถออกแบบอุปกรณ์เชิงสัญลักษณ์เพื่อช่วยอธิบายบุคลิกลักษณะของตัวละคร หรือเสริมการอธิบายเหตุการณ์สัญลักษณ์ มี 3 แบบ คือ ทำหน้าที่ของมันเอง ทำหน้าที่ต่างไป และทำหน้าที่แบบเชิงนามธรรม ขึ้นอยู่กับว่าผู้สร้างสรรคว่าจะเลือกใช้อย่างไร

(ธรากร จันทะสาโร. สัมภาษณ์, 12 ตุลาคม 2561)

การสร้างสรรคงานนาฏศิลป์เพื่อสะท้อนภาพความเชื่อเรื่องกุมารทองในสังคมไทยนี้ ผู้วิจัยมีกระบวนการออกแบบสื่อสัญลักษณ์ที่ใช้ในการแสดงจากการได้ลงพื้นที่สำรวจข้อมูลภาคสนาม และการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย อันนำมาสู่การเลือกใช้สื่อสัญลักษณ์ที่มีความเกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกับความเชื่อเรื่องกุมารทอง โดยผู้วิจัยได้นำทฤษฎีสัญวิทยา “Semiology” ของ Roland Barthes มาเป็นพื้นฐานในการให้ความหมายเพื่อสนับสนุนการสร้างสรรคงานนาฏศิลป์ให้เกิดมิติของการตีความที่น่าสนใจ โดยผู้วิจัยได้เลือกอุปกรณ์ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1. เตี้ยง การตีความหมายโดยอรรถ คือ เครื่องเรือนที่ใช้ในการรองรับร่างกายของมนุษย์ขณะนอนหลับ

- การตีความหมายโดยนัย คือ จุดเริ่มต้นของการตั้งครมร์ และเป็นจุดจบของชีวิตที่ต้องนำมาทำเป็นกุมารทอง อันเป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดกุมารทองในวรรณกรรมเรื่อง ขุนช้างขุนแผน
2. แก้วน้ำแดง การตีความหมายโดยอรรถ คือ เป็นเครื่องตม้ชนิดหนึ่ง การตีความหมายโดยนัย คือ สิ่งที่แสดงการเคารพบูชา และการตอบแทนกุมารทองในการบันดาลความสำเร็จ ตามที่ผู้ขอพรได้ขอไว้
3. ของเล่นเด็ก การตีความหมายโดยอรรถ คือ สิ่งของใด ๆ ที่นำมาใช้ เล่นตามช่วงวัยที่เหมาะสม
- การตีความหมายโดยนัย คือ สิ่งแสดงความเคารพ ศรัทธา และการตอบแทนกุมารทอง โดยบ่งบอกถึงความ เชื่อในเรื่องช่วงวัยของกุมารทองอีกด้วย

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาข้อมูลการวิเคราะห์สื่อสัญลักษณ์ในการสร้างสร้งร้งงานนาฏยศิลป์ เพื่อสะท้อนภาพความเชื่อเรื่องกุมารทองในสังคมไทยจากทฤษฎีสัญวิทยา ผู้วิจัยมี ข้อเสนอแนะในการพัฒนาการสร้างสร้งร้งงานนาฏยศิลป์ที่เกี่ยวข้องกับการใช้สื่อ สัญลักษณ์ในการแสดง ดังนี้

1. การนำทฤษฎีสัญวิทยามาเป็นพื้นฐานในการกระตุ้นความคิดสร้งร้งสรรค์ในการเลือกใช้สื่อสัญลักษณ์ เพื่อสนับสนุนการแสดงทางด้านนาฏยศิลป์ ควรมีการศึกษา เพื่อต่อยอดองค์ความรู้ให้เกิดมิติและการตีความที่หลากหลาย ซึ่งจะเป็นการพัฒนาและ ส่งเสริมผลงานศิลปะสร้งร้งร้งคบนพื้นฐานข้อมูลด้านอื่นๆ ต่อไป

2. การศึกษาวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการนำทฤษฎีอื่น ๆ มาเป็นพื้นฐานในการ สร้งร้งสรรค์สื่อสัญลักษณ์ในการสร้งร้งร้งงานทางด้านนาฏยศิลป์ เพื่อให้เกิดแนวคิด และรูปแบบของสื่อสัญลักษณ์ที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน

บรรณานุกรม

- กาญจนา แก้วเทพ. (2541). *การวิเคราะห์สื่อ แนวคิด และเทคนิค*. กรุงเทพฯ : อินฟินิตี้เพรส.
- แก้วกล้า อาคม. (2556). *อาคมของขลัง พลังจิตที่มองไม่เห็น*. กรุงเทพฯ : อักษรเงินดี.
- ธรากร จันทนะसार. อาจารย์ประจำสาขาวิชานาฏศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. สัมภาษณ์, 12 ตุลาคม 2561.
- วชิรารัตน์ นรินทร์เตชาภัทร. (2555). *เสภาเรื่อง ขุนช้าง-ขุนแผน*. กรุงเทพฯ : ไทยควอลิตี้บุ๊คส์.
- เสฐียรโกเศศ (พระยาอนุมานราชธน). (2502). *ศาสนาเปรียบเทียบ*. พระนคร : รุ่งเรืองธรรม.